

פנינים

ופרפראות נבחרים לפרשת השבוע "פרשת וארא"

עורך: הרב יוסף ברגר

לתגובות והנצחות – לשיעורים והרצאות: pninim16@gmail.com 054 - 8455798 - ניתן לקבל את העלון במייל.

וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם (ו.)

וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה' וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב וכו' (ו. ב-ג)

הגה"ק החיד"א זי"ע כתב בספרו "חומת אנך" (סימן ב'): צירוף המילים "אני ה' וארא" בא לומר, אני ה' במידת הרהמים עשיתי כל מיני מצדקי לגאול אתכם, ששאלתי אותם מהאבות, שאחד ינכה אות משמו לקצר את הגלות, ונתרצה יצחק לתת או ש' (כדכתיב תהילים קה. ט "ושבועתו לישחק") ונתתי לו במקומה את האות צ', ובוה נחסרו "קץ" שנים מהארבע מאות שנה שהיו אמורים להיות, ועל ידי זה יצאו ברד"ו שנה. (מתחילה נגזרה גלות של 400 שנה. יצחק נתן ש' וע"י זה הוריד 300 שנה מהגלות, הקב"ה "החזיר" לו צ'=90, ולכן נותרו רק 210 שנים לגלות מצרים)

וזהו צרוף המילים "אני ה' וארא": "וארא" גימטריא יצחק, כלומר, אני ה' ביקשתי מיצחק לתת אות מקרבו, ועל ידי כך יגאלו ישראל...
וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם ואזכור את בריתי (ו.) ה)

מסופר שפעם אחת נכנס לחדרו של ה"ח"תם סופר" זי"ע, אחד מגדולי המוחרים בעיר ובקש את עזרת הרב: "כפי הידוע לרב סוחר גדול אני, אולם כעת נקלעו עסקי לצרות, ומבקש אני ממעלת כבוד הרב שיברך אותי ובהכמתו הרבה שיתן לי עצה איך לצאת מן המיצר".

"אכן, ידוע לי מצבך הקשה" – אמר הרב – "אולם עוד יודע אני, שאחיד עני ואביון וצריך הוא עזרה בפרנסתו, ואילו אתה מתעלם מלהושיט לו עזרה". "יסלח לי כבוד הרב" – מלמל העשיר במבוכה – "אבל כרגע עסקי אינם מרשים לי לעזור. אולם אם אצא מן המיצר, בוודאי שאעזור לו".

אמר לו הרב – בפרשת השבוע – אמור הקב"ה: "וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל", מה הפירוש המלה "וגם" וכי מי עוד שמע את נאקתם?

אלא, בשעה שבני ישראל נאנקו ונאנחו תחת עול מצרים, שמע כל אחד מהם גם את אנחת אחיו... למרות השעבוד, השתדל כל אחד להקל מעל סבלו של רעהו בכל יכולתו, ובשכר שמיעה זו שמע גם הקב"ה את אנחתם והושיעם...

עוזר גם אתה לאחרים למרות מצבך הלא טוב – ובוודאי יושיעך ה' מכל צרותיך!

וידבר משה לפני ה' לאמר הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני

פרעה ואני ערל שפתיים (ו.) יב)

זה אחד מעשרה ק"ו שבתורה (רש"י). ומקשים הרי זה ק"ו שאפשר לפרוך אותו, שכן הכתוב עצמו אומר כי בני ישראל לא שמעו מקוצר רוח ומעבודה קשה, ואילו פרעה יתכן שישמע?

אלא הסביר הרה"ק בעל ה"שפת אמת" זי"ע, אדם מישראל, עם כל קוצר רוחו ועבודתו המפרכת קרוב יותר לשמוע דבר ה' מאשר פרעה בפסגת שלותו!

ואילו הרה"ק רבי יצחק מוורקא זי"ע היה אומר שאפשר לבאר את הפסוק כך: "הן בני ישראל לא שמעו אלי" ואינם רוצים לצאת מן הגולה, עדיין אפשר ללמד עליהם זכות ולומר: מתוך השיעבוד הקשה הגיעו לכך. אבל, "ואיך ישמעני פרעה", איך יהיה אם פרעה ישמעני ויסקים לשחרר אותם, או אז איך אשא פנים להמליץ טוב עליהם, אם פרעה הגוי רוצה לשחרר אותם והם, בני ישראל לא, אז "ואני ערל שפתיים" – יסתתמו טענותי...

עוד היה אומר ה"שפת אמת" זי"ע – אם בני ישראל מסרבים לשמוע למנהיגיהם אין המנהיגים יכולים לדבר, להיות להם לפה ונעשים "ערלי שפתיים". ככתוב "שמעה עמי ואדברה" (תהילים נ. ז). אם יש שומעים, אפשר לדבר, כי כוהו של המנהיג נובע מן העם. לכן, אילו שמעו בני ישראל למשה היה נפתח פיו ודבריו היו משפיעים גם על פרעה, אבל אם הם לא רצו לשמוע לו, הוא נעשה "ערל שפתיים", ואיך ישמעני פרעה?

עוד הסביר הגה"ק רבי יהונתן אייבשיץ זי"ע: דהרי ידוע כי סימן היה מסור בידי ישראל מיעקב ויוסף, שבלשון "פקוד יפקוד" יהיו נגאלים (רש"י ג. יח).

וזהו אם כן טענת משה רבינו: "הן בני ישראל לא שמעו אלי", למה? כי הרי הם יודעים שיגאלו במילים "פקוד יפקוד". "ואני משה ערל שפתיים" לא יכול לדבר את האותיות בומ"ף שכידוע באות דווקא מן השפתיים, וממילא אני לא יוכל להגות את המילים "פקוד יפקוד"...

ובספר בנין דוד הסביר כך את דברי משה רבנו: על פי ה"מדרש רבה" (שמות א. כ"ז) המתאר איך שגדל משה רבנו בבית פרעה אחרי שנלקח לשם ע"י בתיה בת פרעה: "והיה פרעה מנשקו ומחבקו והוא נוטל כתרו של פרעה ומשימו על ראשו כמו שעתיד לעשות לו כשהיה גדול, והיו שם יושבין הרטומי מצרים ואמרו מתיראין אנו מזה שנוטל כתרך ונותנו על ראשו שלא יהיה זה אותו שאנו

אזכור את בריתי (ו.) ה)

איוה סוג נאקה וצעקה ועקו בני ישראל? הסביר זאת הרה"ק רבי משה מקוברין זי"ע, דהרי ידוע שדרך הקב"ה להיטיב ולעשות אך טוב עם האדם. כמו שכתוב "מפי עליון לא תצא הרעות"...

אך לפעמים כשהקב"ה רואה שהאדם במצב רוחני ירוד, משגר הוא אליו רמזים ואינתיים בכדי לעוררו. ולרוב רמזים אלו הם מציקים וכואבים, אך ברגע שאדם תופס את עצמו, ומבין את הרמז, ומתחיל להתעורר בכל המובנים, מיד נפסקים הרמזים וממשיך להיות רק טוב, ככתחילה.

כן הדבר היה במצרים. בני ישראל ירדו למצרים ושקעו במ"ט שערי טומאה. שלח להם הקב"ה רמזים עבים בדמות פרעה הרשע, והעבודות פרך שהעבידו אותם המצרים, ואז הבינו עם ישראל שזאת נשלח להם כרמו לחזור בתשובה, ואכן התחילו לעבוד את ה' ולשמור מצוותיו.

וזהו הנאקה שזעקו עם ישראל: "וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם" – כלומר, לעם ישראל כאב למה מצרים הם אלו שמעבידים אותם, שמביאים אותם ליד כי שיהוו בתשובה ויעבדו את הקב"ה, ולא הם עצמם מבינים שצריכים לעבוד את הקב"ה מתוך שמחה ומתוך רצון טוב, למה היינו צריכים לכל זה?...

וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם ואזכור את בריתי (ו.) ה)

פשוטו של מקרא הוא לפי רש"י: "ואזכור את בריתי" – אותו הכרית שהבטחתי לאברהם בברית בין הכתרים "וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי".

אבל הרה"ק רבי מנחם מנדל מרימנוב זי"ע הסביר כאן הסבר נפלא על פי דברי הו"ל (ברכות ה. א): נאמר ברית כמלה ונאמר ברית ביסורין, נאמר ברית כמלה דכתיב (ויקרא ב. יג) "ולא תשבת מלח ברית". ונאמר ברית ביסורין דכתיב אחרי הקללות שבפרשת כי תבוא (דברים כה, טז) "אלה דברי הברית". מה ברית האמור כמלה – מלח ממתקת את הבשר, אף ברית האמור ביסורין – יסורין ממרקין כל עונותיו של אדם.

אם כן המשיך הרה"ק מרימנוב זי"ע והסביר: דכמו כמלה הגם שהוא ממתק את הבשר, ברם, אם שמים הרבה מדי הבשר נהיה מלוח ומאבד את טעמו. כמו כן יסורין אף דקצת יסורין ממרקין עונותיו של אדם, אבל אם היסורין יותר מדי, זה כבר מאבד את המטרה.

וזהו כוונת הכתוב: "וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם" – שמשעבדים בהם יתר על המידה. לכן "ואזכור את בריתי" – שלא יהיה כבשר שנמלח יותר מדי...

אומרים שעתיד ליטול מלכות ממך. מהם אומרים להרגו, מהם אומרים לשרפו, והיה יתרו יושב ביניהן ואומר להם, הנער הזה אין בו דעת, אלא בהנו אותו והביאו לפניו בקערה זהב וגחלת, אם יושיט ידו לזהב יש בו דעת והרגו אותו, ואם יושיט ידו לגחלת אין בו דעת ואין עליו משפט מות. מיד הביאו לפניו ושלח ידו לקח הזהב, ובא גבריאל ודחה את ידו, ותפש את הגחלת והכניס ידו עם הגחלת לתוך פיו ונכזה לשונו, וממנו נעשה (שמות ד. י) כבד פה וכבד לשון".

וזה א"כ הוא הפירוש משה רבנו אומר להקב"ה "ואיך ישמעני פרעה", ואם תאמר שפרעה יהיה מאמין שאני הגואל, שהרי יזכור המעשה אשר עשיתי בילדותי שנמלתי הכתר מעל ראשו ושמתו על ראשי, אשר זה מראה שאני עתיד ליטול המלכות מידו, על זה השיב משה, שמוה לא ישתכנע בלבבו שכנים דברי, הוא "ואני ערל שפתיים" – שזה אשר אני ערל שפתיים הוכיח אשר עשיתי זאת בלי דעת, כמו שנתן לו יתרו עצה אשר יבחין בקערה זהב וקערה גחלת, ואנכי הרי תפשתי הגחלת והכנסתי לתוך פי ונעשיתי ערל שפתיים.

וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצוום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל מארץ מצרים (ו. יג)

לכאורה, בפסוק כתוב מה ציוום לפרעה: "להוציא את בני ישראל ממצרים", ואילו מה ציוום אל בני ישראל לא פירש הכתוב.

ובגמרא (ירושלמי ר"ה, פ"ג ה"ד) מובא: מה ציוום? ציוום על פרשת שלוח עבדים!

והדברים תמוהים?

אלא הסביר הרח"ק רבי זושא מאנפולי זי"ע – "יצוום אל בני ישראל". "יצוום". זה היה הציווי לבני ישראל, שתהיו כולם בצוותא הדין, אמר להם: השליטו אחדות בקרב בני ישראל, הכניסו ביניכם קרבת הלבבות, שיהיו בלב אחד, ברצון אחד יחד, שואפים לגאולה, לחירות, וממילא יאלץ פרעה בעל כרחו "להוציא את בני ישראל ממצרים", כי לא יוכל אויב ומתנקם לעמוד נגד ההומה הכבורה של רצונם האדיר והחזק...

וזה מה שכתוב בירושלמי הנ"ל: מה ציוום? שלוח עבדים! כל עוד יש בישראל כינם לבין עצמם עבדים ואדונים, עליונים ותחתונים, לא יוכלו לכפות רצונם על פרעה שהוא ישהר את עבדיו ויוציאם להופש...

ובני יצחק קרה ונפג זכרי (ו. כא)

עניינא דיומא: בספר "חמדה גנוזה" מובא: מסופר, שפעם פעם אחת באו סוחרים להרח"ק החוזה מלובלין זי"ע, וסיפרו לו שמחמת הקור הנורא ששורר, אינם יכולים לסחור ולהשתכר להביא לחם לביתם.

היה זה בערב שבת פרשת וארא, אמר להם הרבי: הרי מן התורה שבפרשת השבוע יש לי ישועה עבורכם!

בפרשתנו כתוב: "ובני יצחק קרה ונפג זכרי": "ובני יצחק" – הם ישראל שמאירים ומצדיקים ככוכבים בעולם, "קרה" – בעת שהוא קרה שלג וכפור על פני הארץ, "ונפג זכרי" – הרי זה יתפוגג מיד ויהיה נמוס, "זכרי" – ויהיה זה לזכר לדורי דורות שבשבוע ההוא לעולם יהיה גשם ושלג וכפור על פני הארץ, אך מיד לאח"כ באותו שבוע הוא יתנמוס ויתפוגג...

ויאמר ה' אל משה אמר אל אהרן קח ממך זמנה ירך על מימי מצרים על נהרתם וכו' ויהיו דם והיה דם בכל ארץ מצרים (ז. יט)

למה כפל הכתוב לומר "ויהיו דם – והיה דם?"

אפשר לומר בדרך צחות, לפי המדרש "כשהיו שותין מצרי וישראל מקערה אחת, היה ישראל שותה מים והמצרי – דם, וכשהיה לוקח מישראל בדמים היה שותה מים. ומכאן העשירו ישראל".

וזה בא הכתוב לרמוז: למצרים "ויהיו דם" – "ויהיו" לשון צער יגון ואנחה. ולבני ישראל – "ויהיו דם" – לשון שמחה...

ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה (ח. ח)

מדקדק ה"אור החיים" חק' זי"ע – והרי היה יכול להיות כתוב "ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים", ולכאורה המילים "אשר שם לפרעה" מיותרים? אלא מכאן רואים: "שצריך האדם לפרש ולדקדק בתפילתו!...

ככדי להודד ולהסביר, נביא בפניכם את הסיפור הבא:

מסופר על אחד מתלמידי בעל שם טוב חק' זי"ע שהיה משתכר מדמי תיווך בשוק העורות והיה מרוויח בקושי את דמי פרנסתו, פעם אחת כשהגיע לרבו שטח בפניו את גודל קשייו, ותינה לפניו כי אף שמשתדל לעבוד ולהשתכר אינו מרוויח כדי מחייתו, והגם שמשתדל להתפלל להקב"ה, אינו נענה בתפילתו.

השיב לו הרבי: תדע לך, כי במדרש מובא סיפור על חסיד אחד שהתעייף בדרכו במדבר, ולא היה בכוחו להמשיך ללכת הלאה, הרים את עיניו והתפלל אל ה': שישלח לו חמור. אך לא פירש בתפילתו שישלח לו חמור בכדי שיוכל לרכוב עליו ולהביאו אל מהוו חפצו. מיד בא אליו סוחר ישמעאלי והתחיל להתנצל לו עד כדי כך שהרכיב לו את החמור על כתפו...

מכאן רואים המשיך הרבי ואמר לאותו חסיד: כשמתפללים אל ה' צריכים לפרט את הבקשות בבירור, ללא רמזים סתומים, הרי תפילתנו אל אבינו שבשמים היא, ואין שום סיבה לגמגם כשמבקשים משהו מאבא...

כן הדבר הוא אצלך אמר לו הרבי: אף שהנך מתפלל, אבל תפילתך אינה ברורה, מבקש אתה שיהיה לך עבודה! אבל אינך מפרש שאתה רוצה כזאת עבודה שתביא לך פרנסה בשפע בכדי מחייתך! לכן גם כשאתה מתפלל, הנך צריך לפרש ולהסביר את בקשתך, כי מאבא לא מתביישים!...

ושמתי פדת בין עמי ובין עמך למחר יהיה האות הזה (ח. יט)

מסביר "בעל הטורים": "ושמתי פדת" – ג' במסורה: כאן חסר – "ושמתי פדת", וב' מלאים – "פדות שלח לעמו" (תהילים קיא. ט), "והרבה עמו פדות" (תהילים קלז). מדוע? כאן, משום שלא היתה זאת פדות שלמה אלא מפני הערוב, אבל לעתיד – "הרבה עמו פדות" ותהיה גאולה שלימה.

היה אומר הרח"ק רבי דוד מלעלוב זי"ע – וזה מרומז בפסוק עצמו "למחר יהיה האות הזה". כלומר, "למחר" כגאולה העתידה "יהיה האות הזה" – אז תהיה גם אות "ז" החסרה כאן בפדות, והגאולה תהיה שלימה...

ואילו הרח"ק רבי שלום מבעלזא זי"ע הסביר את צירוף הפסוקים שמביא "בעל הטורים": הנה יש שלוש סוגי גלויות, בשלוש סוגי דרגות: א'. מה שאנו סובלים גלות מהגויים. ב'. דרגה יותר קשה, מה שאנו סובלים גלות מעמנו – מרשעי ישראל. ג'. הדרגה הקשה ביותר, הגלות שאנו סובלים בתוך עצמנו – מהיצר הרע.

וזהו פירושם של הפסוקים הנ"ל: א'. "ושמתי פדת בין עמי ובין עמך" – גלות מהגויים, ולפי שזה הדרגה הפחות קשה משלושתם כתיב "פדת" חסר. ב'. דרגה יותר קשה, זה "פדות שלח לעמו" – גלות מעמנו מרשעי ישראל, ולפי שזה יותר קשה כתיב "פדות" מלא. ג'. הדרגה הקשה ביותר – "והרבה עמו פדות" גלות בתוך עצמנו – מהיצר הרע, ולפי שזה הקשה ביותר כתיב גם "הרבה" וגם "פדות" מלא...

כי אם מאן אתה לשלח את עמי ועודך מחזיק בם, הנה יד ה' היתה במקנך וכו' והפלה ה' בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים ולא ימות מכל לבני ישראל דבר. וישלח פרעה והנה לא מת ממקנה ישראל עד אחד ויכבד לב פרעה ולא שלח את העם (ט. ב-ז)

בספר "קרן לדוד" מדייק כאן שני דקדוקים:

א. המילים "ועודך מחזיק בם" נראים כמוותרים, ומה היה חסר עם היה כתוב רק "כי אם מאן אתה לשלח את עמי?"

ב. אחרי שפרעה ומצרים הוכו ב"מכת דבר", כתוב (פסוק ז): "וישלח פרעה והנה לא מת ממקנה ישראל עד אחד ויכבד לב פרעה ולא שלח את העם". משמע מפסוק זה שהוא דבר גדול, שבשביל שלא מתו ממקנה ישראל היה לו לשלחם, ואף על פי כן ויכבד לבו, וצריך לדעת למה היה צריך עכשיו לשלחם כשראה שלא מתו ממקנה ישראל?

אלא מסביר "הקרן לדוד" הסבר נפלא ומעמיד את הפסוק בצורה שונה: הנה מענת פרעה היתה שמאחר שהיתה הגזירה על ארבע מאות שנה כמו שכתוב (פר' לך לך) "ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה", ועדיין לא נשלמו כידוע, וממילא אינו מהוויב לשלחם, כי זכה בהם למשך ארבע מאות שנה, כדין עבדים שקנה אותם רבם למשך זמן. והנה איתא במסכת פסחים (פד): מה שקנה עבד קנה רבו.

ובזה יוכן היטב את דברי הכתוב: שהקב"ה אמר למשה רבינו שיאמר לפרעה "אם מאן אתה לשלח את עמי" בטענה כי "ועודך מחזיק בם" – שאתה מחזיק בם כאדם המחזיק בשלו, אראך מעותך, שלא תצדק בדברך, כי "הנה יד ה' היתה במקנך וגו' והפלה ה' בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים", ואם האמת כדברך שהם עבדיך, הרי מה שקנה עבד קנה רבו, ואם ימותו מקנה מצרים מהראוי שגם מקנה ישראל ימותו כי הם שלך, ובה שלא ימותו מקניהם מזה תוכל לידע שלא צדקת, על כן אמר הכתוב ששלח פרעה לחקור על זה "והנה לא מת ממקנה ישראל" ומהראוי שיודה על ידו זה שבני ישראל אינם עבדיו וישלחם, אך אף על פי כן "ויכבד לב פרעה ולא שלח את העם".

הדפסת והפצת הגליון לעילוי נשמת

הרה"ח ר' בתריאל ז"ל ב"ר חיים הי"ד מוניץ

נלב"ע ג' שבט תש"ע – ת.נ.צ.ב.ה